

ROMAN LUSAWA

*Regionalne Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich Poświętne
w Płońsku*

PAMIĘTAJCIE O OGRODACH, CZYLI SZKOŁA W GOSPODARSTWIE ROLNYM

Coraz większy niepokój zachodnich socjologów budzi fakt, że obywatele zjednoczonej Europy coraz częściej zadają sobie pytania następującej treści: „skąd się bierze mleko?”, „Czy krowa zawsze daje mleko?”, „Czym się karmi świnie?”, „Dlaczego gnojowica tak śmierdzi?”. Zadają je już nie tylko dzieci, ale i wielu dorosłych. Podobne zjawisko zaobserwować można już i w naszym kraju. Odwiedzający skansen w Sierpcu uczniowie podstawówki, z dwudziestotysięcznego miasta, „odkryli” w tamtejszej karczmie (znanej z filmu „Pan Tadeusz”) chleb ze smalcem. Okazało się, że w blisko czterdziestoosobowej grupie nikt wcześniej „takiej potrawy” nie spożywał. Żadne z dzieci w wieku ok. 10 lat nie jechało też wcześniej pociągiem(!). Konstatując bez specjalnego entuzjazmu fakt, że przynajmniej nasza młodzież nie odstaje od obowiązujących w świecie standardów zastanówmy się dlaczego tak się dzieje?

Tak powszechne w przeszłości kontakty społeczeństwa ze wsią zostały zerwane całkowicie lub przynajmniej są w znacznej mierze ograniczone. Praca rolnika i jego świat są dla wielu ludzi czymś obcym. Wiedza o zależnościach zachodzących w przyrodzie oraz o pochodzeniu i sposobach wytwarzania żywności poszła w zapomnienie.

Jest rzeczą ważną by rozwijać w społeczeństwie zrozumienie dla problemów rolnictwa i kształtować świadome postawy konsumenckie. Służy temu projekt „Szkoła w gospodarstwie rolnym – Nauczyć się - Przeżyć- Zrozumieć”⁽¹⁾. W kilku regionach Austrii w ramach tej inicjatywy funkcjonuje szereg modelowych przykładów, które rozwinęto na bazie indywidualnych przedsięwzięć.

Założenia projektu

„Szkoła w gospodarstwie rolnym” oferuje młodym ludziom wartościowe doświadczenia, które pozwalają zrozumieć procesy zachodzące w przyrodzie,

(1) Pichler G.: Schule auf dem Bauernhof. Lernen-Erfahren- Begreifen. Foerderungsdienst –Spezial zum folge 3/99.

w poszczególnych porach roku i podporządkowane im elementy tradycyjnego życia rodzin rolniczych.

„Szkoła w gospodarstwie rolnym” ma na celu przybliżenie austriackim dzieciom i młodzieży znaczenia rolnictwa, nauczanie obcowania z przyrodą, dostrzegania tworów natury jakie przetrwały w krajobrazie.

„Szkoła w gospodarstwie rolnym” powinna umożliwiać lepsze porozumienie pomiędzy rolnikami, uczniami i nauczycielami. Bezpośrednie efekty dydaktyczne, pobudzanie fantazji i kreatywność staną się osiągalne dzięki stosowaniu zasady „Działać, patrzeć, słuchać i odkrywać”.

Członkowie rodzin rolniczych posiadają wiedzę i wiele umiejętności, mają ogromne doświadczenie we współżyciu z przyrodą, które mogą w łatwo przyswajalnej formie przekazać młodym ludziom. Mogą w ten sposób zapracować na poprawę swojego image. Rodziny rolnicze dowiadują się od młodych ludzi, ich wychowawców i rodziców o ich przemyśleniach i wątpliwościach jakie nasuwają się im w związku z działalnością rolniczą.

Jednym z najważniejszych zadań szkoły jest wychowanie młodzieży na odpowiedzialnych, świadomych, krytycznych obywateli, którym nieobce są problemy ochrony przyrody, prawidłowego żywienia, a co za tym idzie produkcji żywności. Prowadzenie zajęć w gospodarstwie rolnym daje szerokie możliwości. Motto „Szkoły w gospodarstwie rolnym” należy rozumieć w następujący sposób: „Jesteśmy szkołą, która nie jest szkołą jaką znacie. Budynkiem szkolnym jest przyroda, klasą pole, łąka, las i obora. Naszymi nauczycielami są rośliny, zwierzęta i ludzie żyjący w gospodarstwie”. Jednak korzyści niematerialne nie powinny być jedynymi jakie osiąga rodzina rolnicza. Jej zaangażowanie powinno być przynajmniej w części opłacone. Jednak sposoby finansowania powinny uwzględniać specyfikę wiejską. Konkretnie rozwiązania są w trakcie opracowywania. W celu rozwijania tej koncepcji powołano w ramach ministerstwa rolnictwa specjalną grupę roboczą w celu opracowania następujących zagadnień:

1. Opracowanie przewodnika „Szkoły w gospodarstwie rolnym”

Przewodnik ten powinien dostarczyć wszelkich niezbędnych informacji tym rolnikom, którzy są zainteresowani udziałem w tej inicjatywie. Jest on przeznaczony także dla wszystkich osób związanych z oświatą na terenach wiejskich, ochroną środowiska rozwojem rolnictwa na terenach górskich. Uczniowie i ich rodzice uzyskują możliwość zdobycia informacji na temat możliwości korzystania z takiej formy nauczania. Przewodnik zawiera:

- Definicję „Szkoły w gospodarstwie rolnym”;
- Cele i zadania stawiane uczniom, nauczycielom, rodzicom i rodzinom rolniczym;
- Wytyczne dotyczące jakości (wymagania i sposoby sprostania im);

- Przedstawienie różnych form organizacyjnych przedsięwzięcia wraz z przykładami;
- Tematy i wskazówki metodyczne zajęć prowadzonych w ramach „Szkoły w gospodarstwie rolnym”;
- Wykaz adresów kontaktowych;
- Wykaz gospodarstw agroturystycznych (opis gospodarstw, adresy, ceny);
- Wskazówki w zakresie finansowania;
- Problemy z zakresu ubezpieczeń;
- Wykaz mediów i pomocy dydaktycznych.

Istnieje również zamiar udostępnienia części informacji zawartych w przewodniku za pomocą Internetu.

Planowany informator powinien pomóc uczestniczącym w przedsięwzięciu nauczycielom i optymalnie wykorzystać wynikające z niej możliwości. Jednak zawarte w nim propozycje powinny być możliwie elastyczne, dostosowane do możliwości uczniów, nauczycieli i rolników, ponieważ przedsięwzięcia podejmowane w ramach inicjatywy powinny pozwalać na realizację celów wychowawczych i dydaktycznych określonych w „wymaganiach jakościowych”.

2. Opracowanie wymagań jakościowych dla inicjatyw podejmowanych w ramach „szkoły w gospodarstwie rolnym”

Wymagania te powinny gwarantować realizację następujących postulatów:

- zajęcia przeprowadzane w gospodarstwie rolnym muszą tematycznie odpowiadać szkolnemu programowi, być przygotowywane i prowadzone wspólnie przez nauczycieli i członków rodziny rolnika;
- zajęcia „szkoły” muszą być wkomponowane w program nauczania;
- „szkoła w gospodarstwie” powinna realizować wszystkie kierunki pracy z uczniem, które wykorzystują i pobudzają jego inwencję;
- samodzielna praca uczniów powinna być priorytetem;
- zakres tematyczny zajęć powinien odpowiadać profilowi szkoły i wiekowi uczniów;
- w procesie dydaktycznym powinna zostać wykorzystana specyfika każdego z gospodarstw;
- współpraca pomiędzy szkołą i gospodarstwem rolnym powinna gwarantować żywą naukę powiązaną z problemami rolnictwa;
- rolnicy zaangażowani w projekcie powinni przejść szkolenie wstępne, a następnie podlegać ustawicznemu doszkądcaniu;
- nauczyciele uczestniczący w projekcie muszą zostać przeszkoleni na seminariach organizowanych w ramach projektu.

Dotychczasowe doświadczenia Austrii w prowadzeniu projektu

W ciągu kilkuletnich prac nad wdrożeniem programu zebrano bogate doświadczenia. Wypróbowano między innymi różne formy organizacji zajęć dydaktycznych, dostosowane do potrzeb oświaty i możliwości gospodarstw.

1. Odwiedziny w gospodarstwie – wycieczki – wywiady

Ten rodzaj zajęć prowadzony może być we wszystkich typach szkół i dla młodzieży w każdym wieku. Mogą to być zajęcia kilkugodzinne lub całodniowe. Istotne jest to, że dają się dobrze wkomponować w roczny i dzienny rytm pracy rolnika. Szczególnie przydatne do prowadzenia zajęć tego typu są gospodarstwa położone w pobliżu miejsca nauki ewentualnie takie, do których łatwo jest dojechać korzystając ze środków publicznej komunikacji. Godne polecenia jest powtarzanie wyjazdów tych samych klas do tych samych gospodarstw. Pozwala to młodzieży prześledzić sezonowość pracy w rolnictwie, obserwować zmiany zachodzące w przyrodzie, zrozumieć ciągłość zachodzących procesów. Nie oznacza to oczywiście, że w przypadku pojedynczych wyjazdów nie można pomyśleć o realizowaniu celów dydaktycznych.

Zajęcia tego typu muszą jednak zostać wcześniej dobrze przygotowane zarówno przez nauczyciela, jak i kierownika gospodarstwa. Konieczne jest także późniejsze omówienie wyjazdu w ramach lekcji prowadzonych w szkole. W innym przypadku nie uda się uzyskać odpowiednich efektów dydaktycznych.

W Austrii zrealizowano szereg projektów, które dostarczyły szereg interesujących impulsów. Wymienić wśród nich można projekt „Szkoła i Rolnictwo” realizowany w Tyrolu, w połowie lat dziewięćdziesiątych. Chodziło w nim o stworzenie sieci gospodarstw świadczących usługi edukacyjne. Inicjatywa okazała się trwała. W chwili obecnej trwają przygotowania do utworzenia stowarzyszenia skupiającego osoby zaangażowane przy realizacji projektu.

Główny nacisk przy realizacji tego projektu położono na sprawy organizacyjne, obejmujące zarówno kontakty pomiędzy gospodarstwami i szkołami, zabezpieczenie finansowe jak i opiekę dydaktyczną i metodyczną. Stwierdzono, że odwiedziny w gospodarstwie są doskonałym przygotowaniem do prowadzonych w szkołach podstawowych zajęć z tematów „Rolnictwo” oraz „Krowa i spółka”. Wartościowe materiały dydaktyczne przygotował Rolniczy Instytut Kształcenia Ustawicznego Styrii (LFI)⁽²⁾ Związek rolników Dolnej Austrii przedstawił katalog z adresami 30 gospodarstw prowadzących produkcję biologiczną i przygotowanych do podjęcia współpracy ze szkołami. W najbliższym czasie planuje się wydanie katalogu, w którym opisane zostaną wszystkie gospodarstwa uczestniczące w projekcie. Broszura ta będzie zawierać wszelkie informacje, które pozwolą nauczycielom dokonanie właściwego wyboru.

(2) Das Laendliche Fortbildungsinstitut der Steinmark.

2. Tydzień w gospodarstwie

Ten program umożliwia prowadzenie kilkudniowych (do jednego tygodnia) zajęć dydaktycznych. Ważne jest to, że gospodarstwo, nauczyciele i merytoryczni opiekunowie grup umożliwiają uczniom uczestnictwo w zajęciach, które zapewniają odpowiednie proporcje pomiędzy informacją, nauką własną i obserwacją. Całodzienny pobyt w gospodarstwie umożliwia poznanie życia rodziny wiejskiej, jej zadań i odpowiedzialności. Tygodniowy program umożliwia także poznanie otoczenia gospodarstwa, kultury, osobliwości przyrody itp. Jest on odpowiedni dla uczniów starszych (od 3 klasy szkoły podstawowej). Jeżeli pojedyncze gospodarstwo nie ma możliwości przyjęcia całej klasy projekt musi być realizowany w kilku położonych blisko siebie obiektach. Poszczególni rolnicy zapewniają kwatery i wyżywienie oraz organizację czasu na poszczególne dni pobytu. Do realizacji tego projektu najodpowiedniejsze są gospodarstwa agroturystyczne, które posiadają bazę noclegową, urządzenia sanitarne, miejsca do wypoczynku i są zainteresowane rozszerzeniem działalności po sezonie.

W Austrii stworzono do tej pory trzy bardzo dobre modele organizacyjne oparte na odmiennych koncepcjach. Dobre doświadczenia w realizacji programu zebrano w położonym w zachodniej części Styrii gospodarstwie Kinzerów. Gospodarstwo to nastawione było w przeszłości na agroturystykę realizowaną w ramach programu „Urlaub ma Bauernhof”⁽³⁾. Właściciele zdecydowali się na realizację poza sezonem projektu pod nazwą „Schullandwochen auf dem Bauernhof”⁽⁴⁾. W Projekcie uczestniczyli i nadzorowali prace eksperci z zakresu pedagogiki i dydaktyki. Kinzerowie otrzymali wsparcie ze strony przeszkolonych w tym zakresie rolników, gospodyń i przedstawicieli młodzieży wiejskiej.

Modele „Szkoła Alpejska” i „Szkoła Wizji i Odczuć” po długich i intensywnych przygotowaniach weszły w etap pilotażu w Austriackiej Szkole Alpejskiej⁽⁵⁾ w Westdorf (Tyrol). W celu utworzenia tej „Szkoły alpejskiej” powołano Stowarzyszenie Wspierania Rolnictwa i Oświaty⁽⁶⁾. Stawia sobie ono za cel prowadzenie działań na rzecz rolników działających na terenach górskich oraz na rzecz uczniów szczególnie mieszkających w miastach i centrach przemysłowych. Celem tych przedsięwzięć jest umożliwienie młodym ludziom poznania ukształtowanego siłami natury krajobrazu, odkrycia przyrody jako czynnika nadającego życiu sens, poznanie kultury miejscowej ludności.

(3) Urlop w gospodarstwie chłopskim.

(4) Tydzień szkoleniowy w gospodarstwie rolnym.

(5) Alpenschule in Oesterreich.

(6) Agrar und Schulbetreuungsverein.

3. Praktyki rolnicze

Praktyki rolnicze w programie nauki posiadają jak dotychczas jedynie Szkoły typu „Walddorf”⁽⁷⁾. Program tego typu szkół przewiduje wielotygodniową praktykę w gospodarstwie rolnym, podczas której młody człowiek zapoznaje się ze wszystkimi pracami, jakie wykonuje rodzina rolnicza w określonej porze roku, przejmuje na siebie część odpowiedzialności uczestniczy w życiu rodziny wiejskiej, poznaje jej etos i kulturę. Wymaga to od niego umiejętności współżycia z obcymi ludźmi. Od rodziny rolnika wymaga się natomiast zrozumienia, gotowości do zajęcia się praktykantem i udzielania mu wszechstronnej pomocy. Ze względu na to, że w jednym gospodarstwie może przebywać tylko jeden praktykant, zasięg tej formy jest siłą rzeczy mocno ograniczony.

W najbliższej przyszłości w Austrii zostaną wyszukane gospodarstwa spełniające wymagania określone w projekcie i są zainteresowane w tego typu działaniach. Dla wyłonionej grupy zorganizowane będą szkolenia w zakresie realizacji projektu. Zostanie wyznaczona instytucja koordynująca działania w ramach projektu, która byłaby partnerem do rozmów, zarówno dla szkół jak i gospodarstw rolniczych.

Do realizacji projektu zostaną włączone lokalne władze oświatowe, co zapewni, iż szkoły otrzymają informację o projekcie, a nauczyciele zainteresowani jego realizacją otrzymają wsparcie. Konieczne jest znalezienie sponsorów, którzy wesprą projekt finansowo. W celu inauguracji programu w roku szkolnym 1999/2000 zwołana zostanie konferencja prasowa pod auspicjami Federalnego Ministra Rolnictwa i Leśnictwa, Federalnego Ministra do Spraw Oświaty i Kultury oraz Federalnego Ministra ds. Środowiska Naturalnego.

Możliwość adaptacji do polskich warunków i korzyści z ewentualnego podjęcia inicjatywy w naszym kraju

Wydaje się, że inicjatywa nazwana przez Austriaków „Szkołą w gospodarstwie rolnym” może być łatwo adaptowana do polskich warunków i przynieść korzyści rolnikom i społeczności wiejskiej. Do najważniejszych zaliczyć można:

1. Zapewnienie dodatkowych dochodów przez stworzenie stabilnego popytu na usługi edukacyjne.
2. Integracja społeczności lokalnej (rolników, nauczycieli wiejskich, przedstawicieli samorządu terytorialnego) wokół programów przynoszących wymierne korzyści ekonomiczne.

(7) Typ niemieckich szkół prywatnych znany jest z oryginalności, przekazywanych treści i sposobów nauczania. Twórcą, opartej na wartościach chrześcijańskich, filozofii idealistycznej i zrozumieniu przyrody, idei szkół typu „Walddorf” był w roku 1912 Rudolf Steiner.

3. Podniesienie poziomu edukacyjnego wsi poprzez prowadzenie szkoleń dla uczestników programu oraz bezpośrednie kontakty pomiędzy rolnikami, nauczycielami, rodzicami i młodzieżą z miast i wsi.
4. Wzrost liczby gospodarstw zaangażowanych w świadczenie usług turystycznych, ze względu na to, że pojedyncze obiekty mogące przyjmować jednorazowo do 20 osób, przy obecnej liczebności klas, nie są w stanie zagwarantować odpowiednich warunków do realizacji programu.

Wydaje się, że realizacja projektu nie powinna nastęrczyć zbyt wielu problemów. Nie powinna też łączyć się z większymi wydatkami. Za takim twierdzeniem przemawia fakt, że już w chwili obecnej posiadamy wiele atutów, które łatwo, a przede wszystkim bez większych nakładów finansowych można wykorzystać. Można nawet zaryzykować postawienie tezy, że część pracy przygotowanej została już wykonana:

1. Wyższe uczelnie rolnicze posiadają duże, bo kilkunastoletnie doświadczenie w organizowaniu praktyk w gospodarstwach rolników. Autor artykułu jako student Wydziału Ekonomiczno – Rolniczego SGGW-AR uczestniczył w roku akademickim 1981/82 w sześciomiesięcznych praktykach zorganizowanych w gospodarstwie Stanisława Łyczyńskiego, we wsi Domanice, w gminie Mosina. Praktyki tego typu organizowane są w dalszym ciągu między innymi na terenie województwa byłego ciechanowskiego.
2. Ośrodki Doradztwa Rolniczego i jednostki organizacyjne Krajowego Centrum Doradztwa, Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich posiadają duże doświadczenie w organizowaniu turystyki na terenach wiejskich⁽⁸⁾.
3. Istnieje duża liczba obiektów agroturystycznych, które od lat świadczą usługi, a ich właściciele posiadają już znaczne doświadczenie w tej dziedzinie. Liczbę takich obiektów szacuje się na około 2.500, w tym blisko 2.000 współpracujących z ODR. W tej liczbie znajdują się obiekty dysponujące dostateczną ilością miejsc noclegowych by móc przyjmować klasy na dłuższy pobyt.
4. W latach ubiegłych zgromadzono wiele doświadczeń we współpracy z jednostkami wspierającymi rozwój agroturystyki za granicą, w tym w Niemczech i Austrii⁽⁹⁾, co może być atutem, gdyby podjęto próbę adaptacji na polski grunt programu „Schule im Bauerhoff”.

Gdyby zaprezentowana w niniejszym opracowaniu idea wykorzystania austriackich doświadczeń znalazła uznanie być może warto byłoby zatytułować ją słowami zaczerpniętymi ze znanego utworu Jonasza Kofty: „Pamiętajcie o ogrodach”.

(8) E.Kmita (redakcja): Raport o stanie wiejskiej bazy noclegowej opracowany w ramach projektu PL 9310-02-02 Turystyka wiejska: Rozwój Wiejskiej Bazy Noclegowej program PHARE TOURIN II. Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie. Kraków, grudzień 1997 r.

(9) E.Kmita: Polsko-Niemiecka współpraca w dziedzinie agroturystyki w latach 1992-1998. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego 1/99.